

**Ranunculus auricomus L. en het vloedruigen-gebied van de
Hollandse IJssel**

door

E. E. VAN DER VOO (RIVON)
(RIVON-mededeling no. 302)

Jan Kern bezit dierbare herinneringen aan de onderzoekingstochten met Theo Reichgelt in de door hen beschreven schatkamers van de floristiek van onze rivieren (KERN & REICHGELT, 1952). Zo komen bij mij vaak de urenlange wandelingen met Huib Hoogendoorn langs de oevers van de Lek en de Hollandse IJssel in gedachte. Een goed gevulde botaniseertrommel was in die vijftiger jaren een schrale troost voor de teleurstellingen over verdwenen plantesoorten, die wij ons van onze lagere schooljaren herinnerden. Alle floristen weten thans uit eigen ervaring en mede uit de publicaties van HELENA BUIL (1967) en NEYENHUIS (1967) hoe allerwegen het rivierlandschap wordt bedreigd als gevolg van de technische vooruitgang.

Tot in de dertiger jaren was langs de Hollandse IJssel op de zomerkade — een oeverwal, die ten behoeve van de aanleg van een jaagpad en stoomtrambaan was afgevlakt — een bloemenrijke schrale grasmat aanwezig. Daar groeiden *Leontodon hispidus* en *Crepis biennis* bij honderden, *Tragopogon pratensis* subsp. *orientalis*, *Ornithogalum umbellatum*, *Trifolium campestre*, *Plantago media*, *Chrysanthemum leucanthemum*, *Campanula rotundifolia*, *Ranunculus bulbosus*, *Rhinanthus minor*, *Senecio jacobaea*, *Trisetum flavescens*, *Helictotrichon pubescens*, *Briza media* min of meer plaatselijk en *Dipsacus fullonum* als zeldzaamheid. In rietzomen vonden wij *Mentha longifolia* en *Cardamine amara*, in de smalle, wel eens overstromde oeverstrook *Caltha palustris* en *Ranunculus auricomus*. Deze, het vroegst van onze boterbloemen bloeiende soort, stond hier en daar ook op de lage kadegedeelten (VAN DER VOO, 1955). Van dit alles was in 1950 weinig meer over (VAN DER VOO, 1965). Het is thans zo ver gekomen, dat het vermaarde zomerkadegedeelte bij de Klein Hekendorpse vloedrug, — een onderdeel van de zandige fluviatiele hoogte, die door VINK (1954) een zeer belangrijk punt in de IJssel wordt genoemd — waar zich ieder jaar tientallen oranjegele bloemhoofdjes van *Tragopogon pratensis* subsp. *orientalis* naar de morgenzon richtten, een monotone welige begroeiing van overwegend *Alopecurus pratensis* vertoont (VAN DER VOO, 1966). Op de nabijgelegen dijk — en ook op de zuidhelling van de Steinse dijk bij Haastrecht — verrassen ons 's zomers thans nog vele planten van *Leontodon hispidus*, terwijl daar in het vroege voorjaar de goudkleurige tapijten van *Ranunculus auricomus* opvallen. Van laatstgenoemde vormenrijke plantensoort (VAN DONGEN, 1952) zijn langs de benedenloop van de Hollandse IJssel vanaf Snelrewaard (een paar kilometer ten oosten van Oudewater) tot bij Capelle aan de IJssel verscheidene vindplaatsen bekend (fig. 1). De groeiplaatsen langs de Vlist en die van het landgoed Linschoten rekenen we tot de invloedssfeer van de Hollandse IJssel. De vindplaatsen tussen Snelrewaard en Gouda zijn sinds mijn jeugd jaren bekend, die ten zuidwesten van Gouda werden in april 1966 door mej. H. den Held opgespoord. In de bovenloop van de Hollandse IJssel tussen Snelrewaard en het Klaphek zocht ik tevergeefs. Maar de verklaring hiervoor verschaft de geograaf VINK in zijn standaardwerk „De Rivierstreek” (VINK, 1954,

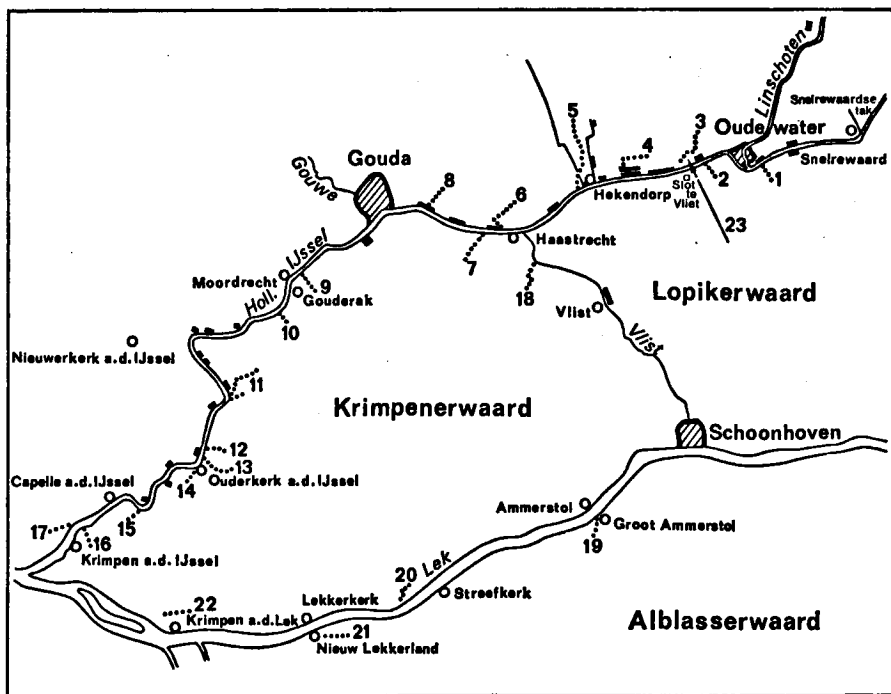

Fig. 1. *Ranunculus auricomus* L. n het gebied van de Hollandse IJssel. De vindplaatsen zijn aangegeven met zwarte blokjes. Vloedruggen naar VINK (1954).

1. Willekopsse vloedrug	13. Geerrug
2. Hoenkoopse vloedrug	14. Dorpsruggen van Ouderkerk
3. Klein-Hekendorpse vloedrug	15. Langelandse ruggen
4. Groot-Hekendorpse vloedrug	16. Kortlandse rug
5. Goeganverwelle vloedkreek	17. Capelse vloedkreken
6. Steinse vloedrug	18. Hoogbilwijkse vloedrug
7. Beierse vloedruggen	19. Groot Ammerse vloedruggen
8. Willense vloedrug	20. Opperduitse vloedruggen
9. Middelblokse rug	21. Lekkerlandse vloedruggen
10. Kattendijkse rug	22. Krimpense vloedruggen
11. Ruggen in de Nesse	23. Zandige fluviatiele hoogte
12. Kromme rug	

p. 442 e.v.). Daarin stelt deze auteur, dat zich stroomafwaarts van Snelrewaard de geografische sfeer der vloedafzettingen bevindt. De groeiplaats van *Ranunculus auricomus* (tot vóór de aanleg van een nieuwe beschoeiing begeleid door *Cardamine amara*) is even ten westen van het punt te vinden, waar de grens tussen opwater en vloedwater heen en weer schoof. Toen de Hollandse IJssel nog een getijdenrivier was, drong het vloedwater op verscheidene punten het aangrenzende veenmoeras binnen. De oevers van deze vloedkreken hebben, zoals in de Biesbosch, een milieu geboden aan *Ranunculus auricomus*. In latere tijd zijn die kreken verland. Zij doen zich thans voor als kleiruggen. In de omgeving van die bij fig. 1 met name genoemde ruggen vindt men nu relictten van groeiplaatsen, dan wel nieuwe vestigingen in de omgeving op een voor de soort passende standplaats.

Vink stelt verder, dat vooral de omgeving van Oudewater en van Haastrecht een belangwekkend beeld van de vloedtijd heeft getoond. Dit verklaart wellicht de grotere verspreidingsdichtheid van de onderhavige soort tussen Oudewater en Gouda in vergelijking met die langs de benedenloop van de Hollandse IJssel. Het is evenwel ook mogelijk, dat de werkzaamheden tot verbetering van de dijken langs de benedenloop geleid hebben tot milieuverstoring. Toen wij in 1967 dit traject bezochten bleken er namelijk groeiplaatsen bij Nieuwerkerk te zijn verdwenen.

Ranunculus auricomus handhaaft zich in de verlande vloedkrekensfeer waar zich op de dijkhelling of aan de dijkoet, langs een zomerkade, in vlietlandjes, in uiterwaarden of buitendijks land een periodiek natte situatie voordoet (o.a. kwel). Helaas kwam tijdens onze excursies nergens meer de samenhang met *Fritillaria meleagris* voor de dag (VAN LEEUWEN, 1958). Het merkwaardige is overigens, dat de soort, zoals boven reeds vermeld (Klein-Hekendorpse vloedrug, schuin tegenover Slot te Vliet) op de brede, vrij vlakke kruin van een dijk groeit, zij het dan in een lage groei-vorm met nagenoeg overal ontbrekende bloemblaadjes. Op door bomen beschaduwde en minder snel opdrogende dijkgedeelten ter hoogte van de Groot-Hekendorpse vloedrug — en dit is een ander uiterste — zijn de planten krachtig ontwikkeld met een vaak fraaie, goed uitgegroeide bloemkroon.

Uit onze opnamen blijkt, dat *Ranunculus auricomus* langs de Hollandse IJssel op de meeste plaatsen optreedt in een gezelschap van het Arrhenatherion elatioris, waarin o.a. *Alopecurus pratensis*, *Heracleum sphondylium* en *Galium mollugo* regelmatig voorkomen. Soms vertonen zich op kwelplaatsen *Scirpus sylvaticus*, *Carex acutiformis* en *Glyceria fluitans*. Het zou evenwel in het pionierstadium van ons onderzoek niet passend zijn op een standplaatsomschrijving in te gaan.

Literatuur

- BUIL, HELENA, 1967. Millingen aan de Rijn, het verval van een rivierlandschap. D.L.N. 70, p. 5—9.
- DONGEN, B. C. VAN, 1952. Verslag van een onderzoek betreffende het onderscheiden van verschillende typen bij de soort *Ranunculus auricomus* L. uit ons land. Scriptie.
- KERN, J. & TH. REICHELDT, 1952. Onze rivieroever, schatkamers voor de floristiek. D.L.N. 55, p. 106—115; 126—134.
- LEEUWEN, C. G. VAN, 1958. De Kievitsbloem in Nederland. D.L.N. 61, p. 268—275.
- NEYENHUIS, F., 1967. Het rivierenlandschap bedreigd. D.L.N. 70, p. 217—225.
- VINK, T., 1954. De Rivierstreek. Baarn.
- VOO, E. E. VAN DER, 1955. De Hollandse IJssel in de gemeente Hekendorp. De Wandelaar in Weer en Wind 23, p. 134—138.
- , 1965. Tussen Lek en Ronde Venen. Wet. Med. K.N.N.V. no. 60; Rivon-med. no. 217.
- , 1966. Veranderingen in een polderlandschap (1905—1965). D.L.N. 69, p. 13—20.

Summary

The occurrence of *Ranunculus auricomus* L. s.l. along and near the "Hollandse IJssel" appears to be correlated with the former sphere of influence of the tidal river.